

Text č. 1.

Hobbesovo pojetí přirozeného práva + Kantovo pojetí člověka jako svobodné a odpovědné bytosti.

Ukázky jsou z práce HOBBS, T. *O občanu. Výbor z díla*. Praha: Svoboda, 1988, str. 133-210; HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 231-244.

Prezentace by měla dát odpovědi na tyto otázky:

1. Jak chápe Hobbes svobodu člověka a právo na život?

(Pro zodpovězení této otázky je nutné, abyste vysvětlili to, jak chápe Hobbes přirozený stav, svobodu člověka a „právo všech na všechno“.)

2. Proč vzniká stát? Jakou roli zde hraje právo na život? (Zde je nutné vysvětlit důvody vzniku smlouvy).

3. Jakou funkci má stát při ochraně práva na život?

4. K jakému závěru by dospěl Hobbes, kdyby se v jeho době řešila otázka legalizace eutanazie? Co by doporučil zákonodárci, který o takový zákon usiluje?

5. Jak chápe svobodu člověka Kant? Zde byste měli vysvětlit to, čím podmiňuje Kant svobodu člověka a svobodu vůle. (Zde je nutné vysvětlit jeho kategorický imperativ).

6. Jak chápe Kant důstojnost člověka? Co je kritériem důstojnosti člověka dle Kanta?

7. K jakému závěru by dospěl Kant, kdyby se v jeho době řešila otázka legalizace eutanazie?

8. Zhodnoťte obě pozice: a) v čem se shodují; b) v čem se rozcházejí.

Na základě uvedeného odstavce byste měli vysvětlit to, jak chápe Hobbes přirozený stav; co je to za stav? Jaké je zde postavení lidí? Jak se k sobě chovají? Proč jsou si zde lidé rovni? Proč je to stav války všech proti všem? Co to je za válku? Vysvětlením těchto otázek byste měli zjistit: a) proč základem přirozeného práva je právě ochrana života; b) proč je právo na život důležitým právem.

Str. 139

7. Uprostřed tolika nebezpečí, která pro přirozenou chtivost lidí denně každému hrozí, nelze nikomu vytýkat, že si dává pozor; naopak jinak to dělat nelze. Každý je totiž puzen dychtit po tom, co je pro něj dobré, a unikat tomu, co je zlé, především však největšímu přirozenému zlu-smrti, a to vlivem jakési přírodní nutnosti, která není menší než síla nutící padat kámen dolů.

Není tedy nesmyslné, ani nelze kárat, ani to neodporuje správné rozumové úvaze, jestliže někdo vynaloží veškeré úsilí na to, aby vlastní tělo a údy uchránil a zachoval od smrti a bolestí. A to, co neodporuje správné rozumové úvaze, bylo uděláno, jak všichni říkají, spravedlivě a právem. ***Termínem právo se neoznačuje nic jiného než svoboda, kterou má každý k tomu, aby mohl podle správné rozumové úvahy užívat přirozených schopností. Prvním základem přirozeného práva tedy je, že každý jak jen může chrání svůj život a údy.***

8. Protože pak právo na dosažení cíle nemá smysl pro člověka, jemuž je odpíráno právo na prostředky k tomu nutné, vyplývá z toho, že má-li každý právo na zachování sebe sama, má také právo užívat všech prostředků a dělat všechno, co je k zachování sebe sama nezbytné.

9. Zda jsou prostředky, jichž chce někdo použít, a skutky které chce vykonat, k zachování života nebo vlastních údů nutné či nikoli, to podle přirozeného práva posuzuje on sám. Neboť kdyby to, že posuzuji sám své vlastní ohrožení, odporovalo správné rozumové úvaze, posuzoval by je někdo jiný. A soudí-li jiný o věcech týkajících se jeho. Tudiž odpovídá správné rozumové úvaze, tj. přirozenému právu, abych já posuzoval jeho úsudek, totiž zda přispívá k mému zachování či nikoli.

10. Příroda dala každému právo na všechno. (Tj. ve stavu čistě přirozeném čili předtím, než se lidé navzájem zavázali nějakými smlouvami, bylo každému dovoleno dělat cokoli a vůči komukoli se mu zlíbilo a vlastnit a užívat všeho, co chtěl a mohl.)

Protože čehokoli se komu zachce, zdá se mu to dobré proto, že to chce a že to může přispět k jeho zachování, nebo se to aspoň tak může jevit (soudcem v této věci, zda je to skutečně prospěšné či nikoli, jsme v předešlém odstavci ustanovili člověka samotného, a to v tomto smyslu, že za prostředky nutné k jeho zachování musíme pokládat ty, které sám za takové prohlašuje) a protože, jak se praví v odstavci sedmém, to, co nutně přispívá k ochraně vlastního života a údů, se děje a je vlastněno právem přirozenosti, vyplývá z toho, že ve stavu přirozenosti je vše dovoleno mít a dělat všechno. Vyjadřuje to známe rčení: "Příroda dala všechno všem." Z toho je také zřejmé, že ve stavu přirozenosti je měřítkem práva prospěch.

11. Lidem však bylo velmi málo prospěšné, že měli na všechno takové společné právo, neboť účinek toho práva je skoro tentýž, jako kdyby žádné právo neexistovalo. Ačkoli totiž mohl každý o každé věci říkat: "To je moje", přece tu věc nemohl užívat kvůli sousedovi, který stejným právem a stejnou silou prosazoval, že je jeho.

12. Jestliže k přirozenému lidskému sklonu vzájemně se napadat, vyvěrajícímu z citových hnutí, zvláště však z ješitného sebe oceňování, připočteš právo všech na všechno, podle něhož jeden právem útočí, druhý se právem staví na odpor, a v němž má původ věčné podezřívání a zaujatost všech proti všem, a připočteš-li dále, jak obtížné v malém počtu a s malými prostředky se bránit nepřítelům útočícím s úmyslem nás překvapit a zničit, pak nelze popřít, že přirozeným stavem lidí před ustavením společnosti byla válka, a to ne prostá nýbrž válka všech proti všem. Vždyť co jiného je válka než ono období, kdy se jasně, silou slov i činů, projevuje úmysl bojovat? Zbylé období se nazývá mír.

13. ***Že trvalá válka je pramálo příznivá zachování jak lidského rodu, tak každého jednotlivého člověka, to posoudíme snadno.*** Je však trvalá již svou podstatou, poněvadž pro rovnost

zápasících se nemůže skončit nějakým vítězstvím; samotným vítězům totiž hrozí během války neustále nebezpečí, takže musíme mít za zázrak, že někdo, byť i ten nejsilnější, je nakonec zdolán jen léty a stářím. Jako příklad se nám nabízejí v nynějším století obyvatelé Ameriky a ve stoletích dávno minulých ostatní národy, které sice nyní žijí v občanské společnosti a vzkvétají, tehdy však byly málo početné, divoké, krátkého věku, chudé, kruté, postrádající ono potěšení a krásu života, kterou zpravidla poskytuje mír a společenství. Kdokoli si tedy umínil setrvat v tom stavu, v němž je všem všechno dovoleno, protiřečí sám sobě. Neboť každý člověk vlivem přirozené nutnosti dychtí po dobrém pro sebe a neexistuje nikdo, kdo by si myslel, že válka všech proti všem, s takovým stavem přirozeně související, je pro něho dobrem. Tak nás obava jednoho před druhým přivádí k přesvědčení, že se musíme z takového stavu dostat a získat si spojence: musí-li už ta válka být, ať to není válka všech proti všem a ať nám v ní nechybí pomoc.

15. Avšak pro onu rovnost sil a ostatních lidských schopností nelze očekávat, že se mohou lidé v přirozeném stavu, tj. ve stavu války, natrvalo zachovat bez újmy. Proto je třeba usilovat o mír, pokud zasvitne nějaká naděje ho dosáhnout. Jestliže je takto nedosažitelný, musí se získávat pomoc v boji. To je požadavek správné rozumné úvahy, tj. zákon přirozenosti, jak bude hned ukázáno.

Na základě uvedeného textu byste měli najít důvody, kterými Hobbes obhazuje nutnost uzavření smlouvy.

Kap. č.2 str. 145.

2. Prvním a základním přirozeným zákonem je, že se musí usilovat o mír, pokud ho lze dosáhnout; pokud to není možné musí se usilovat o pomoc v boji. Ukázali jsme totiž v posledním odstavci poslední kapitoly, že tento příkaz je pokynem správné rozumové úvahy. A že pokyny správné rozumové úvahy jsou přirozenými zákony, to bylo stanoveno právě zde o něco výše. Je to první zákon proto, že ostatní jsou z něho odvozeny a poučují o způsobech dosažení míru či o obraně.

3. *Jedním z přirozených zákonů odvozených z onoho základního je, že právo všech na všechno nelze udržet, ale některá práva se musí přenést nebo opustit. Neboť kdyby si každý člověk podržel své právo na všechno, nutně by z toho vyplývalo, že jedni by právem útočili, druzí by se právem bránili (každý totiž, nucen přirozeností, se snaží bránit jak své tělo, tak to, co je nezbytné pro péči o ně). Výsledkem by tedy byla válka. Proto člověk, který neustoupí od svého práva na všechno, jedná proti zájmu míru, tj. proti přirozenému zákonu.*

4..... Že přenesení práva spočívá v samotném neodporování, je zřejmé z toho, že před přenesením práva člověk, na něhož se přenáší, měl již tehdy právo na všechno; proto nemůže předávající dát nové právo, ale ruší se jeho oprávněný odpor, pro nějž ten druhý člověk nemohl svého práva užívat. Kdokoli tedy v přirozeném lidském stavu usiluje o právo, jedná pouze tak, aby bezpečně a bez oprávněných překážek mohl užívat svého původního práva. Například,

jestliže někdo prodá nebo daruje druhému člověku svůj pozemek, odnímá právo na ten pozemek sám sobě, nikoli druhým.

5. K přenesení práva se vyžaduje nejen vůle předávajícího, nýbrž také přejímajícího. Není-li ta vůle na kterékoli z obou stran, právo zůstává. Jestliže se mi zachtělo dát něco z mých věcí někomu, kdo to odmítá přijmout, proto jsem se ještě nezřekl svého práva či je nepřenesl na kohokoli jiného. ...

Na základě této části byste měli zjistit: a) proč vzniká stát, b) jakou plní funkci.

Kap. 5., str. 172.

3. Protože tedy k zachování míru je nutné uplatňování přirozeného zákona, a k uplatňování přirozeného zákona je nutné bezpečí, musíme uvážit, čím může být takové bezpečí zajištěno. Zde nelze vymyslet nic jiného, než aby si každý opatřil vhodné prostředky, jimiž by se napadení jednoho člověka jiným stalo natolik nebezpečným, že oba uznají výhodnější zdržet se boje než se utkat. Za prvé je však jasné, že shoda dvou nebo tří může takové bezpečí zajistit jen velmi málo, ... Proto pro dosažení námi požadovaného bezpečí musí být počet lidí, kteří se spojují ke vzájemné podpoře, tak veliký, aby několik málo lidí, kteří se přidají k nepřátelům, nepřispívalo nijak zřetelně k jejich vítězství.

.....

6. Protože tedy společné zaměření vůle více lidí za tímtež cílem k udržení míru a k pevné obraně nepostačuje, vyžaduje se, aby ve věcech nutných pro mír a obranu byla vůle všech jednotná.

K tomu však nemůže dojít, pokud každý člověk svou vůli nepodřídí vůli jiného jednotlivce, totiž jediného člověka či jediného shromáždění, aby cokoli rozhodne o věcech nutných ke společnému míru bylo považováno za vůli všech i každého zvlášť. Shromážděním pak nazývám skupinu více lidí, kteří rozvažují o tom, co je třeba dělat nebo nedělat pro společné dobro všech.

.....

9. Takto dosažené sjednocení se nazývá stát či občanská společnost, a také občanská svoboda. ... Stát je tedy (abychom jej definovali) jediná osoba, jejíž vůle je podle smlouvy více lidí považována za vůli všech; může tak používat sil a schopností jednotlivců pro společný mír a obranu.

Kapitola XXX z Hobbesova díla Leviathan.

1. Úřad suveréna (ať je to panovník nebo shromáždění) vyplývá z účelu, pro který mu byla svrchovaná moc svěřena, totiž pečovat *o bezpečí lidu*. K tomu ho zavazuje zákon přírody a z toho se musí odpovídat Bohu, původci toho zákona, ale už nikomu jinému. ***Bezpečím se zde však nerozumí pouhé zachování života, nýbrž i všechny ostatní příjemnosti, které si každý opatruje řádnou pílí, aniž by tím stát ohrožoval nebo mu škodil.***

2. ***Tím se však nechce říct, že péče o jednotlivce by měla končit jeho ochranou před bezprávím, jestliže se na ně stěžují; obecně má jít o péči veřejným nabádáním, učením, příklady a***

vydáváním a prováděním dobrých zákonů, podle nichž mohou jednotlivci uspořádat své záležitosti.

....

20. Ke starostem suveréna patří i vydávání dobrých zákonů. Co však je dobrý zákon? Dobrým zákonem nerozumíme jen zákon spravedlivý; žádný zákon totiž nemůže být nespravedlivý. Každý zákon je vydán suverénní mocí a stejně jako vše, co tato moc činí, je podložen každým jednotlivcem, který takový zákon přijímá za svůj. To, co si každý přeje mít, nemůže nikdo označit za nespravedlivé. Se zákony státu se to má stejně jako s pravidly hry: vše, na čem se hráči shodnou, není pro žádného z nich nespravedlivé. Dobrý je takový zákon, kterého je třeba pro dobro lidu a který je navíc zcela srozumitelný.

Úryvek je z práce KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990.

Na základě uvedeného textu byste měli stručně vysvětlit Kantovo pojetí kategorického imperativu. Co to je za maximu jednání? Jakou povinnost představuje? Proč je to objektivní povinnost? Apod.

.... Kategorický imperativ je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.

Nyní mohou být z tohoto jediného imperativu odvozeny všechny imperativy povinnosti jako ze svého principu. Proto naznačíme, aniž bychom hned rozhodli, zda vůbec to, co nazýváme povinností, není prázdným pojmem, co tím myslíme a co asi tento pojem znamená.

Poněvadž obecnost zákona, podle něhož dochází k následkům, vytváří to, co se vlastně nazývá přírodou v nejobecnějším smyslu (co do formy), tzn. jsoucno věcí, pokud je určeno podle obecných zákonů, mohl by obecný imperativ povinnosti znít i takto: jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem....

Má-li tedy existovat nejvyšší praktický princip, který je vzhledem k lidské vůli kategorickým imperativem, musí to být takový, který z představy toho, co je nutně účelem pro každého, poněvadž je to účel sám o sobě, tvoří objektivní princip vůle, a proto může sloužit za obecný praktický zákon. Základem tohoto principu je to, že rozumná přirozenost existuje sama o sobě jako účel. Tak si nutně člověk představuje své vlastní jsoucno; potud je tedy ono subjektivním principem lidského jednání. Ale právě tak si v důsledku téhož rozumového důvodu, který je platný i pro mne, představuje své jsoucno každá jiná rozumná bytost, ...

... takže je to tedy zároveň i objektivní princip, z něhož, jako z nejvyššího praktického základu musí být odvoditelné všechny zákony vůle. Praktický imperativ lze tedy formulovat takto: jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek. Uvidíme, zda to lze dokázat.

Kant v textu uvádí čtyři příklady, kdy se může zdát, že jednáme z povinnosti, ale ve skutečnosti se nejedná o nutnou a objektivní povinnost. Uvádí příklady, když se někdo rozhodne spáchat sebevraždu nebo někdo něco slíbí a přitom ví, že to nebude v jeho silách splnit, apod. Uvedené příklady podle něj dokazují, že takové jednání nepředstavuje

objektivní povinnost. Z uvedeného textu se pokuste vysvětlit, kdy naše jednání ve vztahu k druhému bude podle Kanta morálním jednáním; jednáním respektujícím svobodu a důstojnost.

Abychom setrvali u předcházejících příkladů, pak za prvé, pokud jde o pojem nutné povinnosti k sobě samému: ten, kdo chová sebevražedný úmysl, se zeptá, zda jeho jednání může spoluexistovat s ideou lidstva jako účelu samého o sobě. Jestliže sám sebe zničí, aby unikl ze svízelné situace, pak si poslouží svou osobou, aby zachoval snesitelný stav až do konce života. Člověk však není žádnou věcí, a proto ani něčím, čeho by se dalo použít jako pouhého prostředku, nýbrž musí být vždy v každém svém jednání považován za účel sám o sobě. Nesmím tedy nijak disponovat s člověkem v mé osobě, mrzačit ho, kazit nebo usmrtit. Od bližšího zkoumání této zásady, které je nutné k tomu, abychom se vystříhali všeho nedorozumění, pokud jde např. o amputaci údů za účelem sebezáchovy, o nebezpečí, jemuž vystavujeme svůj život, abychom jej zachovali atd., zde musíme upustit, protože toto zkoumání patří do vlastní morálky.

Za druhé, co se týká nutné či závazné povinnosti k druhým, pak ten, který má v úmyslu jim něco lživě naslibovat, nahlédne hned, že si chce posloužit druhým člověkem pouze jako prostředkem, jako by tento druhý člověk v sobě zároveň neobsahoval žádný účel. Neboť ten, jehož chci tímto slibem užít ve prospěch svých záměrů, nemůže naprosto souhlasit se způsobem, jak s ním jedním, a tedy nemůže to být on sám, který činí účel tohoto jednání svým obsahem.

Zřetelněji bije do očí tento rozpor s principem druhých lidí tehdy, vezmeme-li v úvahu příklady útoků na svobodu a vlastnictví jiných. Neboť zde jasně vysvítá, že ten, kdo porušuje lidská práva, zamýšlí si posloužit osobou druhých jako pouhých prostředků, aniž by přihlédl k tomu, že jako rozumné bytosti mají být vždy zároveň ctěni jako účely, tzn. jako ti, kteří musí mít v sobě možnost obsahovat účel téhož jednání....

*Princip: jedné s každou rozumnou bytostí (se sebou samým i s druhým) tak, aby každá rozumná bytost platila v tvé maximě zároveň jako účel sám o sobě, je podle toho totožný se zásadou: jedné podle maximy, která v sobě obsahuje svou vlastní obecnou platnost pro každou rozumnou bytost. Neboť že mám svou maximu při užití prostředků na jakýkoli účel omezovat podmínkou, aby obecně platila jako zákon pro každý subjekt, **znamená, že subjekt účelů, tzn. rozumná bytost sama nesmí být nikdy kladena pauze jako prostředek, nýbrž jako nejvyšší omezující podmínka pro užití všech prostředků, tzn. vždy zároveň jako účel.***

Z toho nyní nesporně vyplývá, že každá rozumná bytost jako účel sám o sobě musí ve vztahu ke všem zákonům, jimž by mohla být kdy podřízena, mít možnost považovat se zároveň za zákonodárnou, protože právě tato přiměřenost jejich maxim pro obecné zákonodárství vyznačuje ji jako účel sám o sobě, **a dále, její výsadní důstojnost (prerogativa) oproti všem přírodním bytostem nese s sebou, že musí pojímat své maximy z hlediska sebe samé, ale zároveň z hlediska každé druhé rozumné bytosti jako bytosti zákonodárné (ta se proto také nazývá osobou).** Takovým způsobem je nyní možný svět rozumných bytostí (mundus intelligibilis) jako říše účelů, a to na základě zákonodárství všech osob jako členů. Podle toho musí každá rozumná bytost jednat tak, jako by na základě svých maxim byla vždy zákonodárným členem v obecné říši účelů.

.....Podstata věcí se nemění jejich vnějšími okolnostmi, a proto člověk musí být posuzován, aniž bychom mysleli na tyto okolnosti, podle toho, co jedinečně vytváří jeho absolutní hodnotu, a to kýmkoli, třeba i samotnou nejvyšší bytostí. Moralita je tedy vztah jednání k autonomii vůle, to znamená k možnému obecnému zákonodárství prostřednictvím jejich maxim. Dovolené je to jednání, které může spoluexistovat s autonomií vůle; to, které s ní není v souladu, je

nedovolené. Svatá, naprosto dobrá vůle je ta, jejíž maximy jsou nutně v souladu se zákony autonomie. Závislost nikoli zcela naprosto dobré vůle na principu autonomie (morálního donucování) je závaznost. Tu nelze tedy vztahovat na svatou bytost. Objektivní nutnost jednání na základě závaznosti se nazývá povinnost.